

Ιστορία

Ο ρόλος των
εξισλαμισμένων
Ελλήνων του
Πόντου στην
Τουρκία του
σήμερα

Ο ρόλος των
εξισλαμισμένων
Ελλήνων του Πόντου
στην Τουρκία του
σήμερα.

Ένα εκπληκτικό φαινόμενο που επιβιώνει μέχρι τις μέρες μας.

Η οριστική διαμόρφωση των πληθυσμών στην Ελλάδα και την Τουρκία καθορίστηκε από τη συνθήκη της Λωζάννης τον Ιούλιο του 1923. Η συνθήκη πρόβλεπε την ανταλλαγή των πληθυσμών με βασικό κριτήριο κατάταξης τη ...θρησκευτική πίστη. Έτσι οι χριστιανοί θα έπρεπε να εκδιωχθούν από την Τουρκία και οι μουσουλμάνοι από την Ελλάδα.

Η επιλογή με βάση το θρήσκευμα οδήγησε αφένος στην εξαίρεση των ελληνικών πληθυσμών που είχαν εξισλαμιστεί ή βρισκόταν σε κρυπτοχριστιανική κατάσταση στην Τουρκία, ενώ εκδιώχθηκαν από την Ελλάδα οι ελληνογενείς και ελληνόφωνοι μουσουλμάνοι.. Έτσι διαμορφώθηκε στη σημερινή Τουρκία ένας πολύμορφος μουσουλμανικός ελληνικός πληθυσμός που αποτελείται αφ' ενός από τους γηγενείς εξισλαμισμένους και κρυπτοχριστιανούς του Πόντου και αφ' ετέρου από αυτούς που εκδιώχθηκαν από την Ελλάδα.

Εξισλαμισμένοι Κρητικοί, Μακεδόνες και Κύπριοι

Είναι ιστορικά βεβαιωμένο ότι μεγάλο μέρος των λεγόμενων τουρκοκρητικών είναι ελληνικής καταγωγής. Εξ άλλου το "κρητικό ζήτημα" στις αρχές του αιώνα μας θύμιζε πάρα πολύ το σημερινό πρόβλημα της Βορείου Ιρλανδίας. Τη διαπίστωση αυτή, εκτός των ιστορικών πηγών, υποστηρίζει η ύπαρξη τέτοιων πληθυσμών στη Συρία (Χαμηδιέ) και στη Λιβύη οι οποίοι διατηρούν την ανάμνηση της ελληνικής τους προέλευσης και εξακολουθούν να δηλώνουν "Ελληνες".

Επίσης και στη κεντρική και νοτιοδυτική Μακεδονία (Αλιάκμωνας και περιοχή Κοζάνης) κατοικούσαν οι εξισλαμισμένοι Έλληνες που έγιναν γνωστοί ως "Βαλαάδες". Οι Βαλαάδες χαρακτηρίζονται σε εθνογραφικούς χάρτες του περασμένου αιώνα ως "Greek Muslims".

Οι ελληνογενείς μουσουλμάνοι της Κρήτης και της Μακεδονίας εκδιώχθηκαν στην Τουρκία το 1923, με τη συνθήκη της Λωζάννης. Εγκαταστάθηκαν κυρίως στη Δυτική και Νότια Μικρά Ασία. Στην πλειοψηφία τους παραμένουν και σήμερα ελληνόφωνοι. Για αυτούς τους πληθυσμούς δημοσίευαν οι τουρκικές εφημερίδες τα προγράμματα της ελληνικής τηλεόρασης.

Στις περιοχές της Κιλικίας (Αττάλεια) κατοικεί επίσης αριθμός ελληνοφώνων Κυπρίων μουσουλμάνων οι οποίοι μετακινήθηκαν εκεί από τα τέλη του περασμένου αιώνα. μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ου.

Εξισλαμισμένοι Πόντιοι

Η μεγαλύτερη και σπουδαιότερη ομάδα Ελληνογενών εξισλαμισμένων είναι αυτή που κατοικεί στον ιστορικό Πόντο και ειδικά στην επαρχία Τραπεζούντας. Οι εγκαταστάσεις αυτών που μιλούν τα ποντιακά ελληνικά περιγράφονται ως εξής στην έρευνα "Ethnic Groups in the Republic of Turkey" του γερμανικού παν/μίου του Tybingen:

"...αποτελούνται από μερικές εξάδες χωριών γύρω από την Τόνια και 40-50 εγκαταστάσεις στις κοιλάδες (επάνω μέρος) Σαλακλί και Γκιουρτσάϋ νότια του Οφι, γύρω από την Τσαϊκαρα και το Κιοπρούμπασι. Υπάρχουν τουλάχιστον δύο κύματα μετανάστευσης στην επαρχία Σακαρυά."

Υπάρχει ήδη μια αξιόλογη διασπορά των εξισλαμισμένων στην Κωνσταντινούπολη και στα περισσότερα αστικά κέντρα της Τουρκίας. Κοινότητές τους έχουν δημιουργηθεί στην κατεχόμενη Κύπρο, την Ιμβρο καθώς και στο εξωτερικό (Γερμανία). Επίσης τα τελευταία χρόνια έχει δημιουργηθεί μια μικρή κοινότητα στην Ελλάδα.

Είναι συγκροτημένοι σε κλειστές κοινωνικές ομάδες στις οποίες επικρατεί ενδογαμία. Ξεχωρίζουν τον εαυτό τους από τους καθαρούς Τούρκους και τους διακρίνει φιλελληνισμός. Αυτοδηλώνονται ως "Ρωμαίοι" (Ρωμιοί) και είναι κυρίως ελληνόφωνοι. Οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι σε όλο τον Πόντο ξεπερνούν τις 300.000 άτομα.. Οι ελληνόφωνοι αυτοί Ρωμιοί περιλαμβάνονται συνήθως στους πληθυσμούς που καταγράφονται ως "Λαζοί". Με την ονομασία αυτή δηλώνονται δύο βασικά εθνοτικές ομάδες: οι παραδοσιακοί Λαζοί, οι οποίοι είναι γεωργιανό φύλο που βρίσκεται πολύ κοντά στους Μιγγρέλους της Γεωργίας και οι "Ρωμαίοι".

Οι ελληνόφωνοι Ρωμιοί μιλούν διάφορα ιδιώματα της τραπεζουντιακής διαλέκτου της ελληνικής γλώσσας. Τη γλώσσα που μιλούν την ονομάζουν "ρωμαϊκά". Οι Οφλήδες μιλούν την αρχαιοπρεπέστερη ελληνική διάλεκτο που βρίσκεται εν ζωή. Είναι οι μόνοι που χρησιμοποιούν ως αρνητικό μόριο το "ου" και "ουκί" ενώ παρατηρείται και το φαινόμενο του τσιτακισμού. Η διάλεκτος ακόμα ακμάζει και διατηρεί την ικανότητα να αφομοιώνει ξένες λέξεις και να τις διαμορφώνει με βάση τις ανάγκες της γλώσσας. Τον ελληνικό τύπο ακολουθούν και τα μουσουλμανικά ονόματα. Ο Μεμέτης, ο Κεμάλης, ο Τουργκούτης κ.λπ. Η Κωνσταντινούπολη επιβιώνει με την μεσαιωνική λαϊκή της ονομασία: Ισταμπόλη (από το "Εις την Πόλη"), απ' όπου προήλθε και το σημερινό τούρκικο όνομά της: Ισταμπούλ.

Η νεολαία σήμερα ξεπερνά την παλιά θρησκευτική προκατάληψη που αδιαφορούσε για τα εθνικά χαρακτηριστικά. Αρχίζει να αναζητεί την εθνική της προέλευση. Στην Κωνσταντινούπολη, όπου υπάρχει ισχυρή παροικία, καθώς και στην Τραπεζούντα έχουν ξεκινήσει προσπάθειες προβολής και υπεράσπισης του ελληνόφωνου πολιτισμού.

Η τραγωδία του Πόντου

Για τους ελληνόφωνους μουσουλμάνους της βόρειας Τουρκίας, δηλαδή του μικρασιατικού Πόντου, έχουμε πλήθος ιστορικών δεδομένων. Το 1914 ο ελληνικός πληθυσμός της περιοχής ανερχόταν σε 929.495 και κατανεμόταν ως εξής:

- α) Ορθόδοξοι Έλληνες: 696.495,
- β) Μουσουλμάνοι Έλληνες: 190.000,
- γ) Κρυπτοχριστιανοί: 43.000

Όπως μας πληροφορεί ο μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρυσάνθος, οι εξισλαμισμοί στον Πόντο πραγματοποιήθηκαν την περίοδο 1648- 1687 από τις πιέσεις των φεουδαρχών, των Ντερεμπέδων. Γράφει:

"Ένεκα των από των Τερε-βέηδων πιέσεων τούτων και των δεινών διωγμών οι από του ποταμού Ακάμψιος (Τσορόχ) μέχρι Τραπεζούντος συμπαγείς ελληνικοί πληθυσμοί, οι κατοικούντες τας περιφέρειας Ριζαίου, Οφεως, Σουρμένων και Γημωράς εξισλαμίστηκαν αθρόως. Οι χριστιανοί της περιφέρειας Οφεως είχαν εξισλαμισθεί κατά την παράδοσιν ομού μετά του επισκόπου αυτών Αλεξάνδρου μετονομασθέντος Ισκεντέρ...".

Το τελευταίο κύμα των εξισλαμισμών συμπίπτει χρονικά με την γενοκτονία (1916-1923) που εξαπέλυσαν οι Τούρκοι κατά του χριστιανικού ελληνικού πληθυσμού του Πόντου. Οι Νεότουρκοι είχαν αποφασίσει τον βίαιο εξισλαμισμό των χριστιανικών εθνοτήτων και για το σκοπό αυτό δημιούργησαν ορφανοτροφεία για τα παιδιά των χριστιανών που είχαν εξοντώσει. Στα ελληνόπαιδα παρείχαν τουρκική παιδεία και ισλαμική θεολογική μόρφωση. Τις ελληνίδες τις υποχρέωναν σε γάμο με μουσουλμάνους.

Το ότι δεν υπήρχαν αξιόλογοι τουρκοί πληθυσμοί στο χώρο του Πόντου φαίνεται από το γεγονός ότι και οι ίδιες οι τουρκικές αρχές προτιμούσαν τη χρήση του όρου "μουσουλμάνος" και όχι "Τούρκος". Σε κείμενο συνεννόησης - που αφορούσε τους όρους αυτονομίας του Πόντου και πρόβλεπε την ισοπολιτεία των κατοίκων του - που υπογράφηκε το Σεπτέμβριο του 1919 στην Κωνσταντινούπολη μεταξύ του μητροπολίτη Τραπεζούντας Χρυσάνθου και του βαλή Τραπεζούντας Σουλεϊμάν Νετζμή Βέη ανέφερε δύο ομάδες κατοίκων: τους Έλληνες και τους Μουσουλμάνους..

Το ότι δεν υπήρχαν αξιόλογοι τουρκικοί πληθυσμοί στο χώρο του Πόντου φαίνεται από το γεγονός ότι και οι ίδιες οι τουρκικές αρχές προτιμούσαν τη χρήση του όρου "μουσουλμάνος" και όχι "Τούρκος". Σε κείμενο συνεννόησης - που αφορούσε τους όρους αυτονομίας του Πόντου και πρόβλεπε την ισοπολιτεία των κατοίκων του - που υπογράφηκε το Σεπτέμβριο του 1919 στην Κωνσταντινούπολη μεταξύ του μητροπολίτη Τραπεζούντας Χρυσάνθου και του βαλή Τραπεζούντας Σουλεϊμάν Νετζμή Βέη ανέφερε δύο ομάδες κατοίκων: τους Έλληνες και τους Μουσουλμάνους.

Στην επιχειρηματολογία πάντως των Χριστιανών Ποντίων προς τις συμμαχικές δυνάμεις χρησιμοποιήθηκε η ελληνική καταγωγή των μουσουλμάνων του Πόντου. Στην Συνδιάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού στις 30/12/1918 υπεβλήθη υπόμνημα για την δημιουργία της "Ελληνικής Δημοκρατίας του Πόντου". Μεταξύ άλλων υπάρχει το εξής επιχείρημα:

"...από τον μουσουλμανικόν πληθυσμό μέγα μέρος είναι ελληνικής καταγωγής και δεν ελησμόνησαν ούτε την καταγωγήν αυτών, ούτε την ελληνικήν γλώσσαν, ην εξακολουθούν να ομιλώσιν."

Η Σημασία αυτών των Πληθυσμών

Οι εξισλαμισμένοι και κρυπτοχριστιανικοί πληθυσμοί μας βοηθούν στο να κατανοήσουμε την φύση της σύγχρονης Τουρκίας. Μας θυμίζουν την παλιά οικουμενικότητα του ελληνισμού. Ένα τμήμα της παλιάς ρωμιοσύνης παραμένει με κρυπτοχριστιανική ή μουσουλμανική μορφή, στους παλιούς ελληνικούς τόπους της Ανατολής.

Το τουρκικό κράτος προσπαθεί με κάθε τρόπο να αφομοιώσει τους πληθυσμούς αυτούς. Επιδιώκει την κοινωνική διάσπαση των συμπαγών πληθυσμών με μεταφορά σε άλλα μέρη της Τουρκίας. Έτσι δόθηκαν οικονομικά κίνητρα για μετανάστευση των ελληνόφωνων στο Κουρδιστάν, την Ιμβρο και την κατεχόμενη Κύπρο. Σήμερα ένα από τα τουρκικά χωριά της Ιμβρου κατοικείται από εξισλαμισμένους ελληνόφωνους ενώ περί τους 3.000 έχουν εγκατασταθεί ως έποικοι στην κατεχόμενη Κύπρο. Οι ελληνόφωνοι έποικοι είναι μία από τις λίγες εθνοτικές ομάδες που μεταφέρθηκαν εκεί και διατηρούν αρμονικές σχέσεις με τους εγκλωβισμένους.

Από την άλλη όμως οι ελληνογενείς μουσουλμάνοι της Τουρκίας προσπαθούν να διασώσουν την πολιτιστική τους ταυτότητα και να αναδειχθούν σε μια γέφυρα φιλίας και συνεργασίας μεταξύ των λαών της Τουρκίας και της Ελλάδας. Αποδεικνύουν επίσης ότι δεν υπάρχει άλλος δρόμος στις ελληνοτουρκικές σχέσεις πλην αυτού της αλληλοκατανόησης και της συνύπαρξης. Εμείς ελπίζουμε ότι η βασανιστική περίοδος μετασχηματισμού στην οποία έχει εισέλθει η Τουρκία θα τελειώσει με την δημιουργία μιας πραγματικής δημοκρατικής και πολυπολιτισμικής κοινωνίας.

Για τις περιοχές των εξισλαμισμένων Ελλήνων του Πόντου ο Μητροπολίτης Τραπεζούντος Χρυσάνθος γράφει:

"Οι περί των Ψυχρόν ποταμών (Μπαλτατζή Ντερέ) οικούντες Οφίται ή Οφλήδες, διετήρησαν την ελληνικήν γλώσσαν και τα ελληνικά ήθη και έθιμα, ενθυμούνται ακόμη την εξ Ελλήνων καταγωγήν αυτών. Είναι ημερώτεροι των Λαζών και κατά την κληροδοτηθείσαν αυτοίς παρά των Ελλήνων προγόνων αυτών παράδοσιν ασχολούνται με τα γράμματα και την θεολογίαν. Αι μουσουλμανικά ιερατικά και θεολογικά σχολαί του Οφεως ήσαν αι τελειότεραι εν των Οθωμανικώ κράτει. Οι άνδρες εν Οφει γινώσκουσιν και την τουρκικήν γλώσσαν, αλλ' αι γυναίκες ηγνόουν αυτήν, και δια τούτο μέχρι των ημερών ημών εις την κατ οίκον ομιλία εγένετο χρήσις του Ελληνικού Ποντικού ιδιώματος του Οφεως. Τα χωρία αυτών μέχρι των ημερών ημών διετήρουν τα Ελληνικά αυτών ονόματα, Παλαιοχώριν, Μεσοχώριν, Υψηλή ή Υψηλάντων, όθεν προήλθεν η οικογένεια των Υψηλάντων, Ξένος, Αληθινός, Φωτεινός, Χαλάεσσα, Γοργορά, Κοντού, Χωλός, Οκελος, σώζονται δε εν αυτοίς πολλοί ναοί και χειρόγραφα ελληνικά... Ελληνόφωνοι, αλλ ουχί ήμεροι ως οι Οφίται παρέμειναν και οι εξισλαμισθέντες χριστιανοί της Θοανίας (Τόνγιας), τα δε χωρία αυτών διετήρησαν κατά το πλείστον ομοίως τα ελληνικά ονόματα, οίον Κατωχώριν, Μεσοπλάγιν, Μεσοπαίδιν."

